

't Seghen Waert

jaargang 20 aflevering 1

februari 2001



verenigingsblad van het Historisch Genootschap

Oud Soetermeer

Historisch Genootschap Oud Soetermeer

Bestuur

dbr. E.H. Oskam, voorzitter

Juweellaan 175, 2719 SB Zoetermeer
tel. (079) 361 65 38

dbr. R. A. Knotter, secretaris

Smallingerland 6, 2716 AD Zoetermeer

dbr. H.B. Huurman, penningmeester

Edelsteensingel 172, 2719 RC Zoetermeer
tel./fax (079) 362 17 30

dbr. B.F. Tuinstra (A.W.Z.)

mv. E. van der Heijden-Smits (G.W.Z.)

dbr. G. J. Moers (I.S.V.)

dbr. A.C.J. Vermeulen (publicaties)

mv. P.E. Vijverberg (PR)

Archeologische werkgroep

dbr. B.F.F.H. van der Ven

Douzapad 30, 2722 AX Zoetermeer
bvdven@worldonline.nl
tel. (079) 342 79 91

Genealogische werkgroep

mv. M.E. Vijverberg-Kalkema

Stekelbaarsloot 35, 2724 AR Zoetermeer
kalkema@wanadoo.nl
tel. (079) 331 65 52

Interviewgroep Sprekend Verleden

dbr. E.W. van den Burg

Fr. Hendriklaan 32, 2712 EE Zoetermeer
e.v.d.burg@hccnet.nl
tel. (079) 316 48 58

Archief en bibliotheek

mv. J.M.C. Huisman-Aaftink

Bernhardstraat 2, 2712 CS Zoetermeer
jokehuisman@hetnet.nl
tel. (079) 316 31 79

Ledenadministratie

dbr. A.Ph. Rademaker

Banckertstraat 5, 2712 KK Zoetermeer
tel. (079) 316 43 74

Redactie

mv. C.J. Moerman-van Voorst

Dublinstraat 253, 2713 HT Zoetermeer
cmoerman@wirehub.nl
tel./fax (079) 352 14 88

mv. R. C. ten Berge

dbr. Tb. J.A.M. van der Poel

dbr. R. Grootveld

dbr. A.C.J. Vermeulen



't Seghen Waert is een uitgave van het
Historisch Genootschap Oud Soetermeer.
ISSN: 1384-7260

Het Historisch Genootschap is gevestigd in
't Oude Huis, Dorpsstraat 7
2712 AB Zoetermeer, tel. (079) 319 06 83

Website: <http://www.oudsoetermeer.nl>

E-mail: info@oudsoetermeer.nl

Openingstijden archief en bibliotheek:

iedere woensdag 14.00-17.00 uur

Inloopmiddag A.W.Z.: eerste zondag van de
maand 14.00-17.00 uur

Inloopavond G.W.Z.: eerste maandag van de
maand 20.00-22.00 uur

Inhoud

De Commissie Historisch Erfgoed	2
Activiteitenkalender	3
Nieuwe leden	4
In gesprek met Jan de Groot, veearts in ruste	6
Van meer en moer, de ontstaansgeschiedenis van Zoetermeer deel III slot	15
Overzicht van publicaties van het HGOS	23

Van de redactie

Voor u ligt het eerste exemplaar van maar liefst de twintigste jaargang van dit blad. Jeanne van Vulpen, die enkele jaren geleden is overleden, stond aan de wieg van ons verenigingsorgaan, zoals het toen nog heette. Drs. Jan van der Spek was toen voorzitter van Oud Soetermeer, een functie die hij sinds 1962 bekleedde. In No. 1 deed de redactie een oproep: "elke bijdrage tot inhoudelijke verbetering van dit blad wordt op zeer hoge prijs gesteld". Een oproep die vandaag ook nog geldt. De redactie kan gelukkig terugvallen op trouwe auteurs, die keer op keer lezenswaardige artikelen over de geschiedenis van Zoetermeer en omstreken leveren.

Enkele jaren geleden kreeg 't Seghen Waert een mooier jasje, dat bovendien elk jaar van kleur verschiet. Dit jaar zullen er in plaats van vijf afleveringen vier bladen verschijnen, maar tussendoor krijgen de leden twee keer een nieuwsbrief. Hiertoe is besloten omdat we u op die manier beter verspreid over het jaar kunnen informeren en we op die manier ook het blad beter kunnen benutten voor inhoudelijke artikelen en foto's. Via de nieuwsbrief krijgt u voortaan notulen, jaarrekeningen en andere zakelijke informatie. In deze aflevering treft u twee artikelen van zeer uiteenlopende aard aan: een interview met een veearts in ruste en het vervolg op de serie over de ontginning van het Zoetermeerse grondgebied in de middeleeuwen. De redactiecommissie krijgt een iets andere samenstelling: Petra Vijverberg vertrekt om andere zaken te kunnen aanpakken; tijdens de laatste vergadering in 2000 namen wij afscheid van haar met lovende woorden en een presentje. Heel blij zijn wij met de komst van Klaartje ten Berge, die zich vooralsnog gaat bezighouden met de vormgeving van ons verenigingsblad.

Als u zelf een bijdrage wilt leveren voor ons blad, dan is de kopijdatum vrijdag 13 april a.s.

De Commissie Historisch Erfgoed

Marco Mosselman

In het kort:

De laatste tijd komt Oud Soetermeer regelmatig in de pers met acties tot behoud van ons erfgoed. Dat is onder meer 'te wijten' aan de Commissie Historisch Erfgoed (CHE), een onderdeel van het Historisch Genootschap Oud Soetermeer. De CHE streeft ernaar het nog aanwezige historisch erfgoed in Zoetermeer te behouden. Om dit doel te bereiken bewandelt de CHE verschillende wegen. Zo heeft de commissie goede contacten met de gemeente en andere belangenorganisaties en tracht zij bewustwording onder de bevolking te stimuleren. Ook schuwt de CHE er niet voor om formele bezwaarschriften bij de gemeente in te dienen. De Commissie Historisch Erfgoed fungeert als waakhond voor het karakteristieke Zoetermeerse historisch straatbeeld.

Kennis en bewustwording zijn essentieel:

De taken die de commissie zichzelf heeft gesteld, zijn:

- a. Het bijhouden van een lijst van Cultuur Historische Elementen in Zoetermeer, inclusief informatie over ontstaan, bouw en gebruik van deze cultuurhistorische elementen. Hieronder vallen panden en infrastructuur van vóór 1950.
- b. Het uitwisselen van kennis over de cultuurhistorische elementen in Zoetermeer met de gemeente, de pers en instanties op het gebied van monumentenzorg;
- c. Bewustwording op gang brengen bij de eigenaren en gebruikers van cultuurhistorische elementen over de waarde van hun bezit;
- d. Behoud en restauratie van deze cultuurhistorische elementen bevorderen, onder andere door het bekend maken met (financiële) mogelijkheden en het periodiek uitreiken van een stimuleringsprijs;
- e. IJveren voor het uitbreiden van het aantal gemeentelijke monumenten, beeldbepalende panden en beschermde dorpsgezichten.

Enthousiasme als belangrijkste bron:

Dit alles is het werk van een groepje enthousiaste vrijwilligers. Onder de leden van de commissie zijn een stedenbouwkundige / bouwhistoricus, een oud-wethouder en de gemeentearchivaris van Zoetermeer. Om de ambitieuze doelstellingen van de CHE waar te kunnen maken, is de commissie altijd op zoek naar nieuwe leden, die met hun inzet een bijdrage willen leveren aan het behoud van karakteristieke Cultuur Historische Elementen in het Zoetermeerse straatbeeld. Geïnteresseerden kunnen hiervoor een e-mail sturen aan che@oudsoetermeer.nl

Activiteitenkalender

Vorig jaar zou het jubileumjaar van het genootschap eigenlijk met een forum over Het Groene Hart worden afgesloten. Burgemeester L. van Leeuwen en forumvoorzitter F. Mingelen waren bereid te komen, anderen echter niet. We hebben het forum daarom moeten afblazen.

Echter, u heeft als lid nog een verrassing van ons genootschap te goed. En zoals het verrassingen betaamt, blijft het nog even geheim. Ondertussen kunt u uw hart ophalen aan de activiteiten die voor leden en andere belangstellenden in het voorjaar van 2001 zijn georganiseerd.

- ma 19 maart: Bezoek aan kasteel Duivenvoorde te Voorschoten;
 vertrek van 't Oude Huis 18.30 uur.
- di 17 april: Wijkavond Dorp;
 Adventskerk, Julianalaan 3, 20.00 uur.
- wo 2 mei: Voorjaarsledenvergadering;
 Parochiehuis, Dorpsstraat 18b, 20.00 uur.

Kasteel Duivenvoorde

Vertrek van de bus vanaf 't Oude Huis, Dorpsstraat 7 om 18.30 uur. Leden betalen ongeveer fl. 25,- en niet-leden een tientje meer voor bus+entree. Vooraf opgeven bij Michiel Huisman (079) 316 31 79 of Cor van Wieringen (079) 316 37 64 is noodzakelijk. Vol is voll!

Bloembinderij

DE NOBEL

- voor al uw
- ✿ Relatiegeschenken
 - ✿ Bloemdecoraties
 - ✿ Smaakvolle boeketten
 - ✿ Bruidswerk
 - ✿ Rouwwerk

Dorpsstraat 86k, Zoetermeer, telefoon (079) 316 93 11

In maart 1658 vroor het zo hard dat men in Voorschoten nog volop kon schaatsen. Vierhonderddrieënveertig jaar later is daar weinig kans op, maar we zullen ons wel verwarmen aan spookachtig kaarslicht en ons laven aan de prachtige historie van kasteel Duivenvoorde. Na afloop worden we met een drankje vergast op een gitaarconcert.

Wijkavond Dorp

In oktober vorig jaar werd de wijkavond over het Dorp zeer druk bezocht. Door misverstanden, waarvoor we onze excuses aanbieden, kwamen enkele mensen zelfs een andere avond voor niets naar de Adventskerk. Een herhaling werd toen beloofd.

En het belooft zeker wat te worden! Dhr. Bouke Tuinstra spreekt met prachtige beelden over de opgravingen in de Dorpsstraat en over het ontstaan van het huidige Dorp. Dhr. GertJan Moers neemt de neringdoenden onder de loep die bij de hoek van de Stationsstraat en de Dorpsstraat hebben gewoond. Tenslotte zal dhr. Cor van Wieringen u meenemen op dia-reis langs de prachtige plekjes in verleden en heden van dit oudste deel van het Dorp. De gratis koffie staat op u te wachten!

Voorjaarsledenvergadering

In een aparte Nieuwsbrief zult u twee weken voor de vergadering het jaarverslag en de rekening en verantwoording van ons historisch genootschap kunnen lezen. Ook de agenda voor deze ledenvergadering wordt dan bekendgemaakt. Let dus op uw brievenbus!

Nieuwe leden

De vereniging heet de volgende nieuwe leden hartelijk welkom:

Dhr. H.M.P. van Alphen, Roodehaansterweg 3, Warfhuizen

Dhr. E.R.H. Hogeveen, Pelschans 14, Zoetermeer

Dhr. J. de Jong, Van Aalstlaan 60, Zoetermeer

Dhr. C.R. Kerkhoven, Westlaan 64, Pijnacker

Dhr. R.A. Knotter, Smallingerland 6, Zoetermeer

Dhr. K. Maaskant, Berglaan 32, Zoetermeer

Dhr. D. Pelle, P.C. Hooftstraat 15, Zoetermeer

Dhr. A.J. Vollebregt, Groenestraat 28, Dodewaard

Dhr. John Vollebregt, 60 Devon Street, Brentford, Canada

Rectificatie:

Mw. J. Goedegebuure-van Herk, Poortstraat 11, Serooskerke (Walcheren)

Mogelijk wil een van uw familieleden of kennissen lid worden van de vereniging. Het lidmaatschap bedraagt fl. 27,50 per jaar. Bewoners op eenzelfde adres kunnen de vereniging steunen met een gezinslidmaatschap ad fl. 14,- per jaar.

Als lid ontvangt u het verenigingsblad 't Seghen Waert vier keer per jaar plus twee maal een Nieuwsbrief. U kunt gratis of tegen een gereduceerd tarief deelnemen aan alle activiteiten.

Wilt u zich opgeven als lid of een lidmaatschap cadeau geven, belt u dan met de ledenadministrateur, dhr. A.Ph. Rademaker, tel. (079) 316 43 74.

Bij Fris Versshop voor al uw...

- **Hollandse en buitenlandse kaasspecialiteiten**
- **vers gebakken noten**
- **heerlijke zuidvruchten**
- **kakelverse eieren**
- **paté's en salades**
- **boerenzuivel**



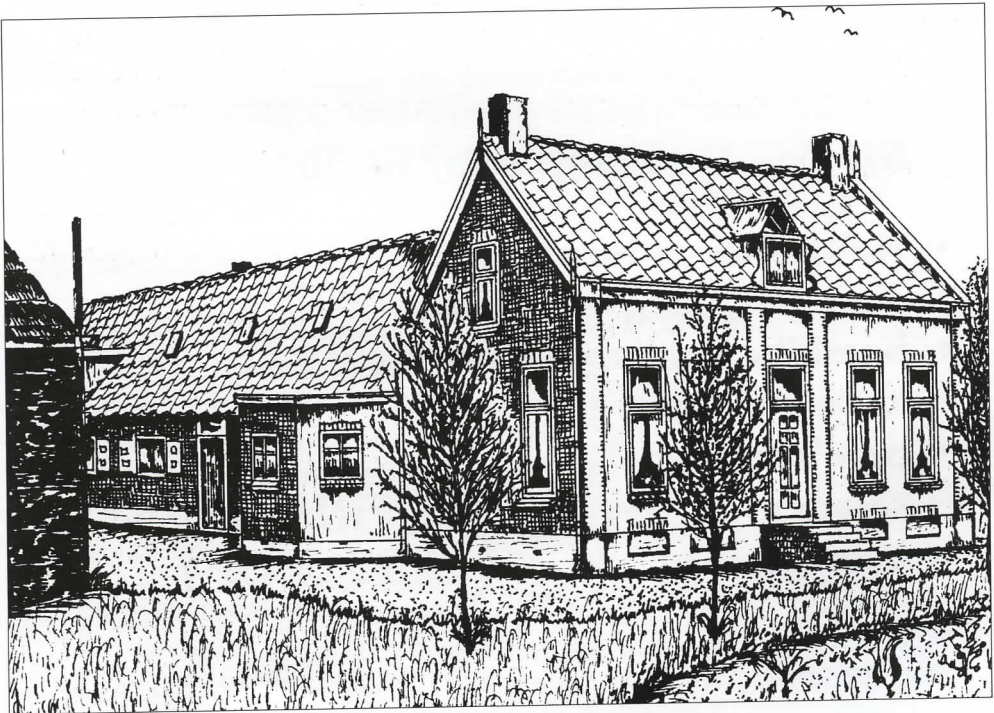
Dorpsstraat 96 / 2712 AM Zoetermeer / Telefoon/fax (079) 316 76 16

P.S. Bij ons kunt u pinnen en chippen.

In gesprek met Jan de Groot, veearts in ruste

C.M.A.M. van Wijk-Moers en E.W. van den Burg

De Interviewgroep had onlangs een gesprek met de heer J.J. de Groot, die tijdens zijn werkzame leven veearts is geweest. Dit was dé manier om ons over een aantal begrippen die minder bekend zijn uit de agrarische periode van Zoetermeer door een man van ervaring en van de wetenschap te laten informeren. Als we de lijn van veeartsen in Zoetermeer in de twintigste eeuw volgen, dan zien we eerst de heer Van Veen, opgevolgd door de heer Moerkercken van der Meulen, gevolgd door de heer Peters en eindigend in de Maatschap, waarin de heer De Groot een aanzienlijk deel van zijn loopbaan heeft gewerkt. Toen de heer De Groot zijn loopbaan beëindigde bestond deze Maatschap uit de heren De Grauw, Groenewegen, De Groot, Krijnen, Van der Linden en de assistent, de heer Spierenburg. Het is vanzelfsprekend dat de onderwerpen op het vakgebied niet heel diepgaand zijn besproken, maar wel zodanig dat wij als leken een aardig beeld hebben gekregen van bepaalde ziektes van grote dieren, het gebied waarop de heer De Groot zich heeft gespecialiseerd.



De boerderij van de familie De Groot in de Meerpolder. Deze is reeds lang geleden afgebroken.

Geboren in de Meerpolder

“Ik ben geboren op 24 september 1934 in de Meerpolder en kom uit een wat men noemt echt boeregezin. Het bedrijf omvatte ongeveer dertig hectare. Met vijf broers boven mij en twee onder me was de kans dat ik boer kon worden vrijwel uitgesloten. Die zeven broers zijn allen melkveehouder geworden, vijf in Canada en twee hebben het ouderlijk bedrijf gedeeld. De Meerpolder was oorspronkelijk een meer, het Zoetermeer. Het is nooit ontveend en in de zeventiende eeuw is het leeggemalen. Het land dat beschikbaar kwam bestaat uit zavelgrond, dat betekent dat het een mengsel is van klei en zand”.

De opleiding

“Toen ik twaalf jaar oud was, moest ik kiezen welke richting ik uit zou gaan en ik koos voor diergeneeskunde, omdat het werk op het platteland me wel bekoorde.

Na de MULO (A en B) in Pijnacker doorlopen te hebben ben ik naar de Hogere Landbouwschool in Roermond gegaan, een opleiding die twee en een half jaar duurde. Het diploma gaf toegang tot Wageningen en Utrecht en voor mij betekende dat, dat het Utrecht werd. Toen ik met mijn studie daar begon, had ik helemaal geen kennis van de oude talen, maar het Latijn heb ik tijdens de opleiding al doende geleerd. Tijdens de studies in Roermond en Utrecht heb ik de gezelligheid van het gezin in Zoetermeer nog wel eens gemist”.

Theorie en praktijk

“Als je afstudeert, heb je een hoofd vol met theorieën, maar je hebt te weinig vaardigheid en dat ervaren praktisch alle afgestudeerde dierenartsen. Dat is geen verwijt, maar dat komt voort uit de gang van zaken.

Ik kan mij de eerste keer dat ik een chirurgische ingreep heb moeten doen niet herinneren. Je hebt het tijdens de opleiding zo dikwijls zien gebeuren en als het zover is heb je er veel over nagedacht. Je moet natuurlijk niet gelijk met het moeilijke werk beginnen, dat kan niet, dat is te risicovol. Je moet zorgen dat je iedere keer weer een stapje verder komt. Met de studenten oefen je daar ook op, maar met de huidige grote aantallen studenten kunnen ze je niet met alle facetten ervaring laten opdoen. Je krijgt maar een zeer beperkte ervaring. Maar, zoals ik al zei, je moet proberen om je ervaring stapje voor stapje uit te bouwen.

Na mijn afstuderen ben ik gevraagd om in Utrecht te komen werken. Drie jaar heb ik op Heelkunde, op de Chirurgische afdeling gewerkt en daar heb ik wel de mogelijkheid gehad om veel ervaring op te doen in de heelkunde. Van die ervaring heb in mijn hele verdere loopbaan veel profijt gehad.

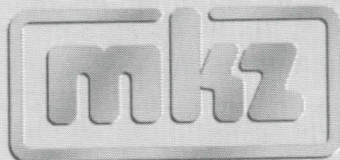
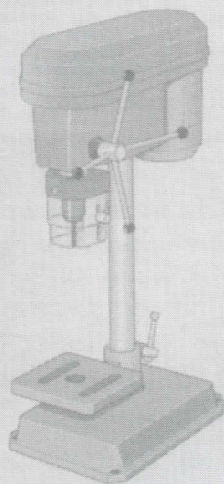
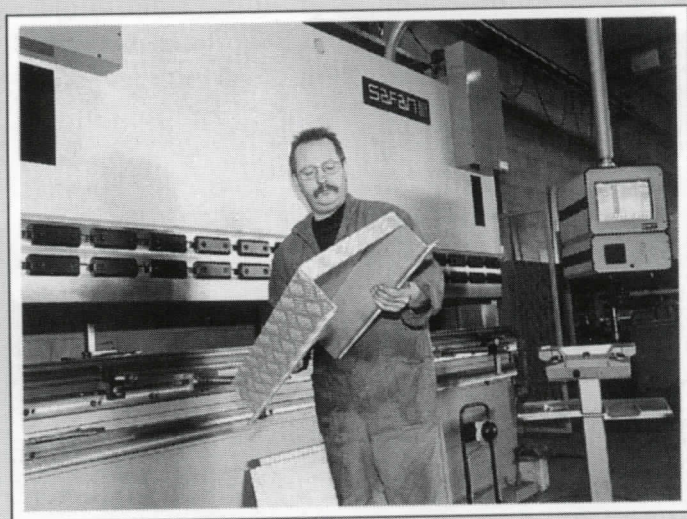
Nu óók voor particulieren!

LASSEN ○

ZETTEN ○

DRAAIEN ○

VERKOOP ○



MKZ-Metaalbewerking

Industrieweg 21, Zoetermeer

Telefoon (079) 341 63 41

Aan de faculteit had je vier klinieken, Heelkunde, Interne Ziekten, Verloskunde en een Kliniek voor gezelschapsdieren. Zelf werkte ik op de operatieafdeling voor grote dieren, paarden, runderen, een enkel schaap en soms een varken. Dieren kwamen uit het hele land en de operaties konden betrekking hebben op een heel scala van indicaties, zoals bijvoorbeeld botbreuken, darmdraaiingen, koeien die 'scherp' in hadden en Verplaatsing van de lebmaag.

Dat laatste kwam in de intensieve melkhouderij dagelijks voor en dan moest er chirurgisch worden ingegrepen. Het ontstaat als volgt: de dieren krijgen een rantsoen met weinig ruwvezel om zoveel mogelijk melk te produceren met als gevolg een functiestoornis in de lebmaag. Deze gaat uitzetten en raakt van zijn plaats af.

Er is een techniek, ontwikkeld door mijn toenmalige baas, professor Numans, verbonden aan de faculteit voor Diergeneeskunde van de Universiteit van Utrecht, die erop neerkomt dat de lebmaag aan de onderzijde van de buikwand wordt vastgenaaid. Dat is een techniek die de hele wereld is overgegaan. Deze operatie heb ik in Canada tientallen malen uitgevoerd en ook wel in Amerika. Toen ik al jaren terug was uit Canada ontving ik brieven van dierenartsen die dit zeer gewaardeerd hadden”.

Veearts of dierenarts?

Om daarover duidelijkheid te verkrijgen, stelden wij de vraag of en zo ja wat het verschil is tussen een veearts en een dierenarts.

“Door de toename aan kennis en de toename aan techniek is het niet meer mogelijk dat één persoon alles beheerst. Er is dus specialisatie op gang gekomen en die gaat steeds verder. Het einde wordt bepaald door de maatschappij. Hoeveel is men bereid in de dierenwereld te investeren? Dat is in de humane geneeskunde zo en dat geldt ook voor de diergeneeskunde. Als de mensen hogere eisen gaan stellen, zullen ze daarvoor moeten betalen. Globaal gesproken heb je drie categorieën. Je hebt dierenartsen die alleen maar gezelschapsdieren behandelen en die zijn dan in feite dierenarts. Dan spreek je over honden en katten en tegenwoordig ook over cavia's, het konijn, de parkiet enzovoort. Dan heb je een groep die alleen maar grote huisdieren doet en in wezen de veeartsenijkunde beoefent, het vee dus. En dan het paard, ja, hoort het paard bij de dieren of bij het vee? Dat is niet helemaal duidelijk. En tenslotte heb je de categorie die op het platteland beide behandelt. In de stad is men alleen maar voor gezelschapsdieren en op het platteland zijn sommigen alleen maar voor het grootvee. Maar in de praktijk heet men tegenwoordig allemaal dierenarts”.



De co-assistentengroep op Interne, Biltstraat, in het voorjaar 1960. vlnr.: Evert Offereins, Giel van der Wal, Kati Strobel, de Aletta Jacobs onder de veterinairen en Jan de Groot.

Ziektes en andere verschijnselen

Bij dieren komen vele ziektes voor. Het zou te ver voeren om ze hier allemaal te

behandelen, maar we kiezen er enkele uit. "Tuberculose was in de jaren dertig, maar ook in de oorlog een probleem. Toen wij na de oorlog aan het Amerikaanse bezettingsleger in Duitsland zuivel wilden leveren, eisten zij dat het afkomstig was van bedrijven die TBC-vrij waren. Toen is men op grote schaal begonnen met tuberculatie, dat wil zeggen dat de dieren ieder jaar een prik in de huid kregen en daar kon men aan aflezen of ze al of niet besmet waren met TBC. De runder-TBC was besmettelijk voor andere dieren maar ook voor mensen. Vooral tijdens de oorlogsjaren zijn talloze mensen besmet geraakt, niet alleen degenen die in de koestal waren, maar ook consumenten via de melk. In die tijd was er geen therapie voor en een mogelijkheid was het zogenaamde kuren. Men werd buiten gelegd in een tent om zoveel mogelijk frisse lucht te krijgen. Later, ongeveer vanaf de jaren vijftig, ging men antibiotica gebruiken die effectief voor de tuberculose waren. In alle opzichten was het voor de veehouder van groot belang om zijn veestapel TBC-vrij te krijgen. Mond- en klauwzeer was een virus, dat bij het rund, het schaap en het varken onder andere allemaal blaren in de mond veroorzaakte. Dat waren ook hele epidemieën die wat de veehouderij betreft een hele regio konden verlammen. Niet alleen voor de dieren, maar ook voor de veehouder was het een complete ramp. Het betekende een economisch verlies maar als een boer zijn veestapel zag lijden, dat is psychisch een aantasting en dan moeten we nog niet praten over het melken van koeien met allemaal blaren op

hun tepels! Het was natuurlijk afgrijselijk om zo'n ziekte mee te maken. Vroeger bleef men de dieren houden, want men kreeg in die tijd nog geen uitkering. Er ging een aantal dieren dood en die erdoor kwamen kregen immuniteit. Dan was men een aantal jaren van die ziekte af, maar na drie, of misschien na zeven jaar kon men weer een besmetting krijgen. Als een bedrijf besmet was dan mochten er geen dieren meer van het bedrijf af en toegang was er alleen voor mensen die er noodzakelijk moesten komen. Na de Tweede Wereldoorlog ging men over op een jaarlijkse inenting, eerst op vrijwillige basis en later werd het verplicht. De Abortus- Bang-bacterie is de veroorzaker van het verwerpen. Dat betekent dat de vrucht te vroeg geboren wordt, een spontane abortus. De bacterie is ontdekt door de heer Bang en die bacterie heeft in ieder geval in West-Europa eeuwenlang voor grote problemen gezorgd. Als iemand die bacterie in zijn stal had dan ging die de hele veestapel door. Na verloop van tijd kregen de dieren weerstand en dan was men er weer een tijdje van af. Dat verwerpen kon van vier tot zeven maanden gebeuren, zo ongeveer halverwege de dracht. Nederland is officieel vrij van de ziekte, maar in mijn praktijk heb ik het een jaar of wat geleden nog een keer meegemaakt. Bij een bedrijf heb ik driemaal een totaal bloedonderzoek gedaan en bij de

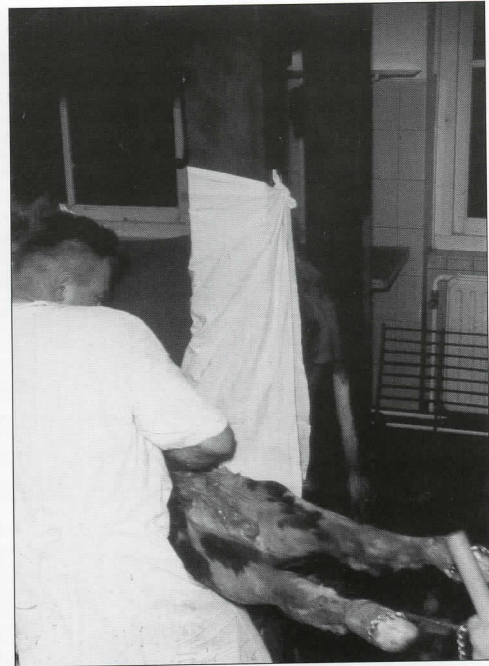
ARTOTHEEK 'DE VLAMING'



*Verhuur
beeldende
kunst*

Voor bedrijven en particulieren

Vlamingstraat 2a
2712 BZ Zoetermeer
Telefoon 079 3169551



Een keizersnede bij een koe van Gerard Glijnis in de kliniek in Utrecht. De koe en later ook het kalf werden vervoerd door Jo van der Nat, de veerrijder.

derde keer kwam een aantal dieren als verdacht te voorschijn met als gevolg dat die hele veestapel vernietigd moest worden. Maandagochtendziekte, die in Zeeland Peeënberoerte wordt genoemd bij paarden, is een aantasting van de spieren. Paarden die een hele week voor de ploeg moesten lopen, hadden behoefte aan energierijk voer, zoals suikerbieten, maar als ze in het weekend rust hadden, moest de hoeveelheid energie worden teruggenomen. Gebeurde dat niet en men ging maandag werken met zo'n paard dan kreeg zo'n dier een enorme hoeveelheid suiker uit de lever en die werd dan verbrand tot melkzuur. Een dier dat veel werk moest verrichten, kreeg zoveel melkzuur dat de eiwitten van de spieren als het ware stolden. En dan kreeg je enorme beschadigingen en het was zeer pijnlijk, zodat de dieren eigenlijk niet konden lopen. Het voorkómen is het belangrijkste, maar als het gebeurt geeft men pijnstillers en alkalische infusen om het melkzuur te neutraliseren. Vaak ben je dan echter helaas al te laat”.

Een wonderbaarlijke geneeswijze.

Wij konden onze oren nauwelijks geloven toen wij over de volgende geneeswijze hoorden vertellen. Al eerder namen wij kennis van het begrip ‘scherp in’ en daarover gaat het nu. Eerst de vraag wat het betekent, ‘scherp in’ hebben?

“Ik heb zo’n driehonderd scherpkoeien geopereerd en het is heel interessant om te ontdekken wat er dan te voorschijn komt. Stopnaalden, spijkers, stukjes ijzerdraad enzovoort! Een paard kauwt, voelt een scherp voorwerp en gooit het uit de mond. Een koe herkauwt, dat wil zeggen, hij slikt eerst alles door en gaat later herkauwen. Het scherpe voorwerp komt in de netmaag en kan daar buikvliesontsteking veroorzaken. Vroeger werden de dieren op een conservatieve manier behandeld. Een koe werd apart gestald en vóór omhoog geplaatst. De druk op de netmaag waar het scherp zat, werd verminderd en er werd gelaxeerd. Nu zeggen we dat deze methode weinig effect heeft. In wezen is er voor een scherp koe maar één therapie en dat is het verwijderen van het scherpe voorwerp en dat gebeurde zeer effectief door een operatie. Tegenwoordig gebruiken we een magneet. Met een zogenaamde magneetschieter wordt een magneet in de koe gebracht. Een magneetschieter is een metalen huls die achter in de keel van de koe wordt gebracht, de magneet wordt uit de huls geschoten en de koe slikt hem door. Die magneet valt in de netmaag, waar het scherp zich bevindt. Om de magneet zit een kooi van plastic met langwerpige uitsparingen en het scherpe voorwerp gaat dan in zo’n uitsparing liggen. De magneet blijft levenslang in de koe. In bijna alle gevallen werkt het effectief. Glas en steentjes veroorzaken geen problemen, het zijn de metalen voorwerpen die dat doen”.

Keizersneden

Wij kennen het begrip keizersnede bij mensen en wilden graag weten of het ook bij koeien wordt toegepast en zo ja in welke mate de heer De Groot daarbij was betrokken.

“In mijn loopbaan heb ik wel duizenden keizersneden uitgevoerd. Omdat ik geen gezelschapsdieren deed, waren er in verhouding voor mij de meeste keizersneden. Het werd vooral toegepast als het kalf te zwaar was voor het op natuurlijke wijze kalven”.

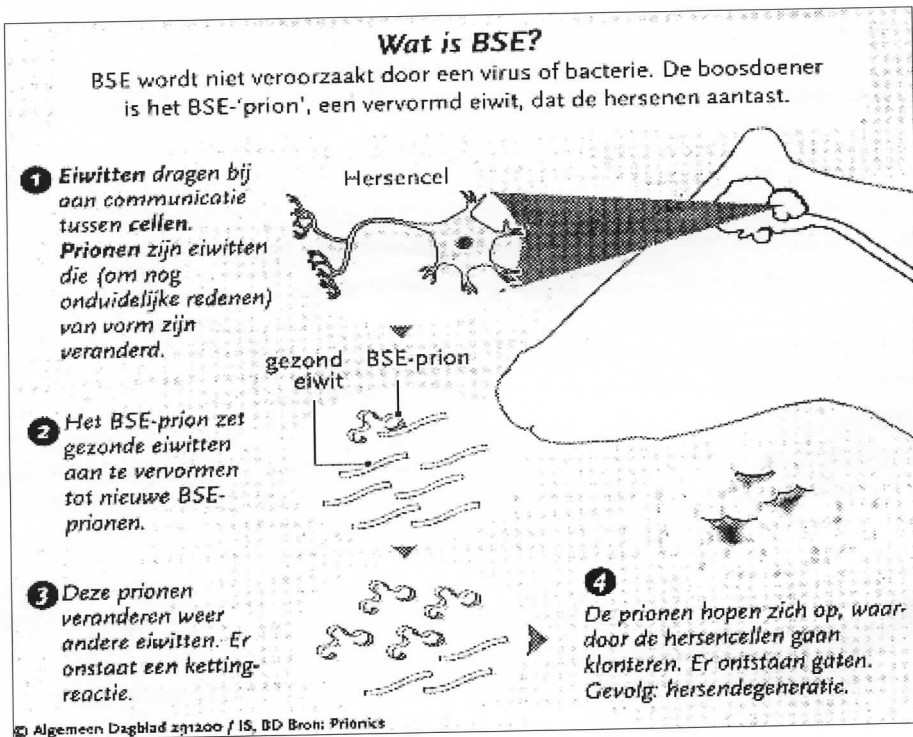
BSE (Bovine Spongiform Encephalopathy)

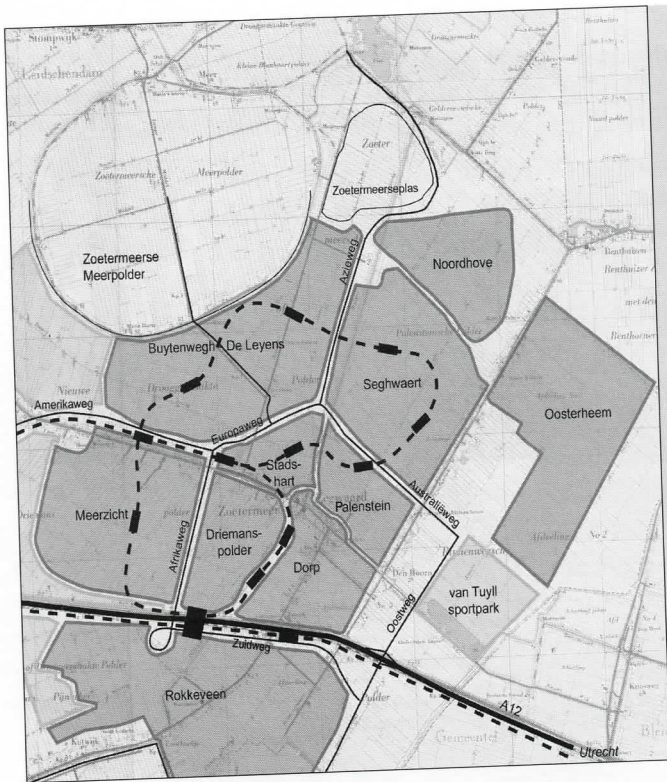
Niet vermoedend dat BSE in de pers, nadat ons interview plaatsvond, zoveel aandacht zou krijgen, hadden wij het onderwerp toch al op ons vragenlijstje. “De gekkekoeienziekte is van de laatste jaren. Ze komt voor bij runderen en wordt veroorzaakt door prionen, kleine eiwitpartikeltjes. Het geeft ook, dat is vrijwel zeker aangetoond, hersenbeschadigingen bij mensen, de ziekte van Creutzfeld Jacob”.

Hebt u ook varkensverstand?

De heer De Groot had, toen hij ging samenwerken met de heer Groenewegen hier in Zoetermeer reeds een indrukwekkende staat van dienst, maar dat zal de boer waar het nu om gaat niet geweten hebben.

“Toen ik hier met de heer Groenewegen begon en ik nog niet was ingewerkt in de praktijk was het erg druk. Er moesten op korte termijn zo’n drieduizend koeien worden ingeënt tegen mond- en klauwzeer en daarom stelde hij voor dat ik met het inenten zou beginnen. Bij het eerste bedrijf waar ik kwam, moest ik tussen de veertig en vijftig koeien inenten. Toen ik daarmee klaar was, vroeg die boer: “Heeft u ook varkensverstand?” Toen antwoordde ik: “Ja, ik heb wel eens vaker varkens gezien”. Hij zei: “Mijn varkens zijn ziek, wilt u daar eens naar kijken?” Ik zal het nooit vergeten, het was 16 of 17 maart 1971. Ik heb die varkens bekeken en ik zei: “Ik denk dat u varkenspest hebt”. Toen zei die man, hij schrok enorm: “U bent toch niet belazerd!” Ik zei: “Nou, voor zover ik weet niet”. Hij zei: “Stuur Groenewegen maar eens”. Groenewegen ging dezelfde dag naar die man toe, onderzocht de varkens en moest zeggen dat De Groot het bij het rechte eind had, het was varkenspest en een dag later waren alle varkens geruimd. Het was het eerste bezoek op de eerste dag van mijn werk in Zoetermeer. Later heb ik bij die boer nog regelmatig dieren geopereerd en dan kreeg ik te horen: “Hebt u nog varkensverstand?”





Kaartbeeld Zoetermeer

Zoetermeer is nu een stad met meer dan 100.000 inwoners, maar nog geen halve eeuw geleden was het een dorp met slechts enkele duizenden inwoners. Op de stafkaart uit 1950 ziet Zoetermeer er nog ongeveer hetzelfde uit als op de vroegste kaarten van dit gebied uit het begin van de zeventiende eeuw: een kleine bewoningskern omgeven door akkerland met langs hoofdwegen verspreide boerderijen. Anno 2000 is dat beeld volledig veranderd en zijn de polders volgebouwd met woonwijken.

Schematische weergave van de ligging van de wijken, sprinterlijn en hoofdwegen van het huidige Zoetermeer op de stafkaart uit 1950.

De wildernis in

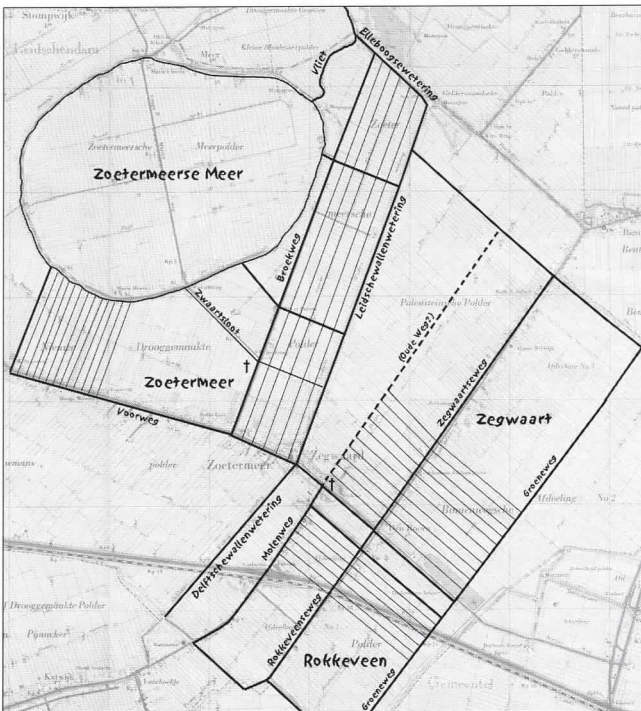
In de elfde en twaalfde eeuw versnelde de ontginning van de wildernis. De Zoetermeerse ontginning werd naar het westen uitgebreid. De verlengde zuidgrens van het Lange land, de huidige Voorweg, vormde de basis voor deze twee-de ontginningsfase. De akkers lagen in eerste instantie aan de noordkant tussen de Voorweg (in 1544 Soetermeerseweg genoemd) en het Zoetermeerse meer. Ook nu nog is te zien dat de Voorweg richting Leidschendam door een tweetal knikken de zuidgrens van de Zoetermeerse Meerpolder volgt. In het zuidoosten van de huidige gemeente werd waarschijnlijk onder leiding van ene Rutger - een nieuw stuk wildernis ontgonnen: Rutkenvene (Rutgers veen), het latere Rokkeveen. De percelen liepen vanaf de mogelijk reeds bestaande Molenweg, de huidige Stationsstraat, ongeveer 650 meter (6 voorling) naar het oosten, met ongeveer halverwege de Rokkeveense weg. Aan de Molenweg stond al in de veertiende eeuw een korenmolen. In het verlengde van de Rokkeveense weg ontstond een derde ontginning: Zegwaart. De naam Zegwaart duidt op een laaggelegen stuk land

(een waart), begroeid met Zegge (een moerasplant). De boerderijen van deze ontginningen stonden vermoedelijk langs de Rokkeveense en de Zegwaartseweg. De ontginners stichtten een kapel op enige afstand van de bebouwing op de grens tussen Rokkeveen en Zegwaart (de huidige Dorpsstraat) bij de kruising met de Molenweg (Stationsstraat).

Om het veengebied in cultuur te brengen was het nodig om het te ontwateren. Daarvoor werden langs de akkers lange sloten gegraven. Bij de ontginning lag het veengebied nog boven zeeniveau, en kon het water worden afgevoerd door eenvoudig een verbinding te maken met een van de veenstroompjes die afwaterden op de (Oude) Rijn of Maas. Zegwaart en Rokkeveen waterden van nature af op het noorden. Om dit voor elkaar te krijgen, werd een wetering aangelegd langs de grens met de Zoetermeerse ontginning: de Delftse- en Leidsewallenwetering. In oude archiefstukken wordt ook wel gesproken van de Zegwaartsewalle. Deze wetering waterde via de zogenaamde Elleboogsewetering af op de Weipoortse vliet (oftewel de Zwet) in Zoeterwoude. Langs de wetering lag een dijk of wal die waarschijnlijk de oudere Zoetermeerse ontginning moest vrijwaren van wateroverlast van het hoger gelegen Zegwaart. Dit afwateringssysteem is gedeeltelijk nog in het huidige landschap terug te vinden. De Delftsewallenwetering loopt nu nog van de Oude kerk in het Dorp langs de Sprinterbaan naar het zuiden tot aan de Rijksweg. De Leidsewallenwetering loopt van de

Oude Kerk naar het noorden, parallel aan de Aziëweg, tot hij verdwijnt in de Zoetermeerseplas. De Elleboogsewetering is het hooggelegen water ten noorden van het strand aan de Zoetermeerseplas. Overigens werd het al gauw onmogelijk om het water naar het noorden af te voeren; reeds in de veertiende

De ontginning van Zoetermeer, Zegwaart en Rokkeveen (rond het jaar 1300) geprojecteerd op de stafkaart uit 1950.



eeuw kregen Zegwaart en Rokkeveen toestemming om het overtollige water via de Rotte naar het zuiden te lozen.

Tweelingdorp

De eerste boeren waren nog vrijwel helemaal zelfvoorzienend, als pioniers in een uitgestrekte wildernis waren zij immers op zichzelf aangewezen. Door de toenemende bevolking werd het echter voordelig om zich - naast het boerenbedrijf - te specialiseren in bepaalde ambachten. Zo ontstond er langzaamaan een middenstand van bakkers, smeden en andere ambachtslieden. Deze ambachtlieden vestigden zich bij voorkeur in het zwaartepunt van de bewoning, het liefst bij een kruispunt van wegen. In Zoetermeer waren voor de hand liggende plaatsen het 'drielandpunt' tussen Rokkeveen, Zegwaart en Zoetermeer en op het kruispunt van de Voorweg en de wallenwetering, midden in de huidige Dorpsstraat.

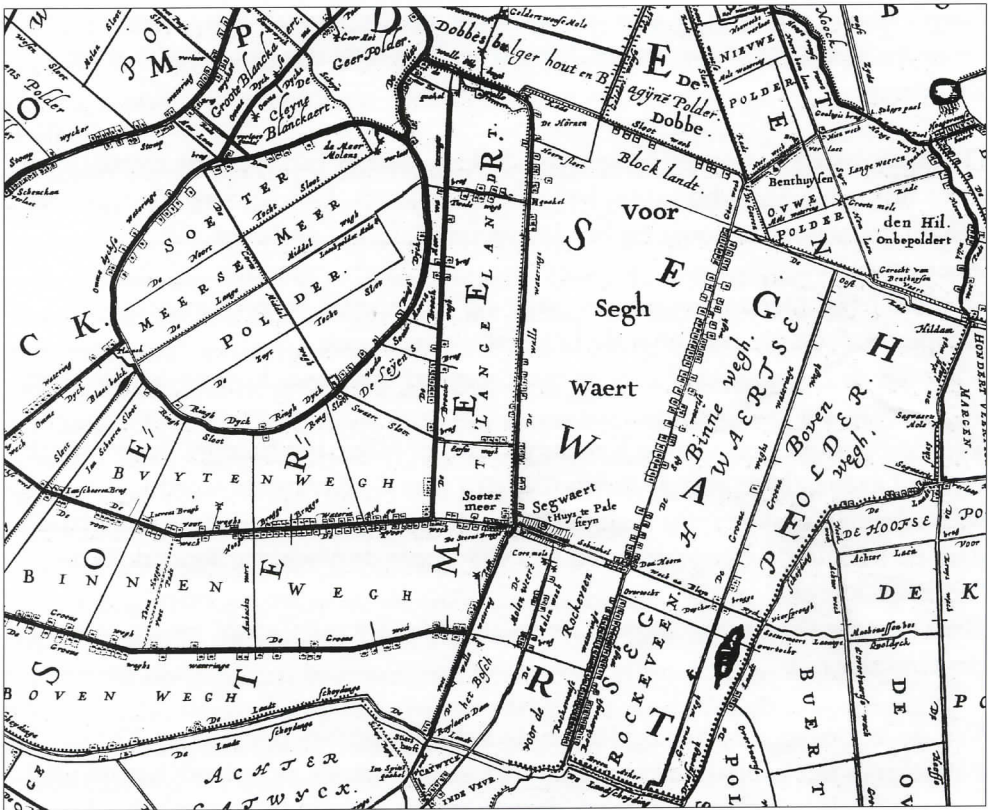
In de Zoetermeerse ontginning lopen de kavels overwegend in noord-zuid richting (loodrecht op de Voorweg); in de Zegwaartse ongeveer oost-west (loodrecht op de Zegwaartseweg). Aan de Zoetermeerse kant van de Dorpsstraat kon de bebouwing zich eenvoudig verplaatsen van de omgeving van de Aernt Heyndricksvaert naar de Voorweg / Dorpsstraat. Hier stond de bebouwing op de originele brede kavels. Deze kavels zijn in de loop van de tijd opgesplitst. Aan de Zegwaartse kant werd een kavel van de Zegwaartseweg tot aan de wallenwetering opgeofferd en in smalle percelen verdeeld. Waarschijnlijk werd dit perceel eerst nog een flink stuk opgehoogd om wateroverlast tegen te gaan - bij opgravingen in de Dorpsstraat zijn sporen teruggevonden van een ophoging vóór de veertiende eeuw. De percelen aan de Zegwaartse kant van de Dorpsstraat waren smaller dan die aan de Zoetermeerse kant. Dit verschil is in het huidige straatbeeld nog steeds goed herkenbaar. Op de hoek van de Dorpsstraat en de Delftsewallenwetering verrees de nieuwe gezamenlijke parochiekerk, op de plaats van de huidige Oude Kerk. De kerk aan de Zwaartslootseweg werd afgebroken. Het terrein werd echter honderden jaren later nog aangeduid als het oude kerkhof. De Zegwaartse kapel bleef langer bestaan, deze werd pas rond 1610 gesloopt.

Binnen, Buiten, Boven

Bij bestudering van zeventiende-eeuwse kaarten van Zoetermeer valt op dat de naamgeving van de Zoetermeerse ontginning rond de Voorweg en de Zegwaartse en Rokkeveense ontginning overeenkomt. In beide gevallen is sprake van een Voorweg: de Voorweg in Zoetermeer, ook wel Zoetermeerse Voorweg en de Zegwaartseweg, die ook wel Zegwaartse Voorweg genoemd wordt. Evenwijdig aan de Voorweg loopt de Groeneweg of Achterweg; de Groeneweg in Zegwaart wordt in 1531 Aftergroneweg genoemd. Opvallend is

dat de stukken land ook worden aangeduid met namen die eindigen op ‘weg’ (‘wech’ of ‘wegh’). Het gebied tussen de voor- en achterweg heet ‘Binnenweg’, het gebied aan de overzijde van de Voorweg heet ‘Buitenweg’. Het gebied ‘Voor Seghwaert’ op de kaart van 1615 wordt ook wel Buitenweg genoemd. Het stuk voorbij de Groeneweg heet in beide gevallen ‘Bovenweg’.

Een mogelijke verklaring voor deze naamgeving is dat het stuk Binnenweg binnen de twee wegen en het stuk Buitenweg buiten de wegen lag. Bovenweg bestond waarschijnlijk uit onontgonnen, en dus hoger liggend, wildernis. In Zoetermeer en Zegwaert is Bovenweg nooit als landbouwgrond in gebruik genomen, in plaats daarvan werd het al vroeg gebruikt voor de turfwinning. Een zelfde combinatie van een Voor- en een Achterweg met stukken land die Buiten-, Binnen- en Bovenweg worden genoemd, treft men verder alleen aan in de ontginning van Hazerswoude en (voor zover bekend) niet in andere veenontginningen in Holland. Hoe oud deze namen zijn, is niet bekend.



Rijnland uit 1647 door Jan Dou, waarop de benamingen Binnenwegh, Buitenwegh en Bovenwegh in Zoetermeer (rechtsonder) en Zegwaert (links) te lezen zijn.

Een grafelijke commissie

Tegen het einde van de dertiende eeuw is de ontginning van het Hollands veengebied in volle gang. Overal in het gebied zijn kleinere en grotere stukken grond in cultuur gebracht, maar er zijn ook nog onontgonnen, 'wilde' stukken land. Van sommige gebieden zijn de rechten (eigendom en belastingen) geregeld in een contract met de graaf, de zogenaamde Cope. Andere gebieden zijn van oudsher in bezit van vrij gevestigde boeren of maken deel uit van een oude grafelijke hofstede. Een aantal gebieden is door de graaf in leen gegeven aan lagere edelen. Om duidelijkheid te krijgen over het eigendom van de grond stuurde de graaf in 1296 en 1297 een commissie de veengebieden in die moest optekenen welke gebieden waren ontgonnen en welke rechten er op de grond gevestigd waren.

Over Zoetermeer meldt de commissie:

In Zoetermere van der brugghen die dair leghet ter kerke, vinden wi dat die reesloet van dier brugge upwart alsoe recht up gaen sal, alse hi van beneden upcomet; ende van diere rechter ree die westzide wisen wi dat land an 't langhe land; ambocht ende tiende vinden wi ter Zoetermere.

De commissie staat op de brug naast de kerk en ziet een reesloot (grenssloot) recht doorgaan zoals hij vanuit het zuiden aankomt. Het land aan de westkant van de grenssloot behoort bij het Lange Land, in het ambacht van Zoetermeer.

Het kan haast niet anders of men staat op de brug bij de kerk in de Dorpsstraat, de grenssloot is de Leidsewallenwetering.

Voirt van die Broecwege an 't ambocht van Zoetermere ende vande Kercwege ter merewaert, dat vinden wi den luden toe.

Van de Broekweg en van de Kerkweg naar het meer, het huidige Buytenwegh en De Leyens, dat is van de luden (lieden). Met de Kerkwege wordt waarschijnlijk de Voorweg bedoeld, voor de 'luden' leidde deze weg inderdaad naar de kerk in de Dorpsstraat en in 1463 wordt de Voorweg aangeduid met 'Voorkerckweghe'.

Ende voirt van den Kercwege upwaert ten vene wart an dien van Catwijk, zoe vinden wij 't den Grave toe (...)

Van de Voorweg naar het zuiden, in de richting van het buurtschap Katwijk bij Pijnacker is het gebied blijkbaar nog niet in gebruik als akkerland; het wordt aangeduid als 'vene' en is volgens de commissie als onontgonnen gebied nog eigendom van de Graaf. Nu is het hele gebied van Zoetermeer verdeeld in drie stukken: het Lange Land, tussen Broekweg en Leidsewallenwetering, het stuk van de luden tussen Voorweg, Broekweg en het meer en het resterende stuk

van de graaf. Blijkbaar stond de kerk reeds in 1296 op zijn huidige plaats. Deze stelling wordt onderbouwd door resultaten van een archeologische opgraving op de hoek van de Dorpsstraat en de Leidsewallen, waarbij dertiende-eeuwse bewoningssporen werden aangetroffen. Zegwaart en Rokkeveen worden in het verslag van de grafelijke commissie in één adem genoemd:

Voirt Ruckenvene ende Zegwaert sonder die tuschen twee tuiselen, vinden wi den grave arve, rechte ende tiende; twisken die twee tuiselen vinden wie baren Florens van Brederode toe (...)

De betekenis van het woord tuiselen (het is ook mogelijk dat er tuiselen staat) is onduidelijk, maar mogelijk worden hiermee de kaden langs de Groeneweg en de Molenweg/Oudeweg bedoeld. Alles binnen deze twee kaden behoort tot het gebied van heer Florens van Brederode, die volgens andere bronnen al in 1283 ambachtsheer was van Zegwaart. Het gebied erbuiten is in 1296 ontgonnen en daarom eigendom van de graaf.

Epiloog

Met de verplaatsing van de bewoningskern naar de huidige Dorpsstraat ontstond het tweelingdorp Zoetermeer-Zegwaart, dat in de eeuwen die erop volgden weinig zou veranderen - tot 1960, toen het werd aangewezen als groeikern.

De structuur van het dorp Zoetermeer-Zegwaart veranderde wellicht weinig in de eeuwen na 1300, de omgeving des te meer. In eerste instantie werd de ontginning nog enige tijd voortgezet. Het gebied ten zuiden van de Voorweg tot de Groeneweg werd in cultuur gebracht. Door de ontwatering die nodig was voor het plegen van landbouw klonk echter het veen in, zodat men langzamerhand steeds meer moeite kreeg om het land boven water te houden. In de veertiende eeuw ging men dan ook over op een ander soort grondgebruik: turfsteken. In de loop der eeuwen werd de hele vier meter dikke laag veen als turf afgevoerd en verkocht en ontstonden er waterplassen die het grootste deel van de oppervlakte van het ambacht bedekten. Pas in de zeventiende eeuw werden deze gebieden weer op het water heroverd en ontstond het huidige polderlandschap.

Met het originele oppervlak verdwenen ook de sporen van de vroege nederzettingen in dit gebied. Voor informatie over de ontginning zijn we aangewezen op papieren bronnen van honderden jaren na dato en van archeologische vondsten op de schaarse plekken waar de veenlaag gespaard is gebleven. Daarom is het verhaal van het ontstaan van Zoetermeer altijd een verhaal van hoe het geweest zou kunnen zijn. Ook in deze korte serie heb ik (met enige stelligheid) een beeld geschetst dat niet de absolute waarheid is, maar slechts een hypothese. Hierbij heb ik uitgebreid gebruik gemaakt van de hieronder genoemde bronnen.

De volledige artikelenserie is na te zien op onze website:
www.oudsoetermeer.nl onder het kopje "Historie".

Bronnen

H. van der Linden, De Cope, Assen, 1956

H. van der Linden, Het ontstaan van de dorpen in de Rijnstreek in: In de Rijn-
Vaart der volkeren, Alphen a/d Rijn 1998

E.J.A. Zevenhuizen, De bevolking van Zoetermeer in de 17e en 18e eeuw (...),
Heemskerk 1988

P.G. Hoefnagel, Zoetermeer, een Hollands Tweelingdorp, Zaltbommel 1980

Met dank aan Ronald Grootveld



KAMERBEEK
MAKELAARS

079 316 77 71

**Huis kopen?
Huis verkopen?**

Overzicht van publicaties van het HGOS

Het Historisch Genootschap heeft in de afgelopen 20 jaar vele publicaties uitgegeven. De volgende daarvan zijn nog verkrijgbaar:

Reeks: Historische straten in Zoetermeer: Stationsstraat /R. Grootveld, B. Koopmans, 1995 fl. 5,-. Boekje over monumenten en beeldbepalende gebouwen i.s.m. de gemeente Zoetermeer.

Gebundeld Verleden, 1989 fl. 10,-. Jubileumboek van het H.G.O.S. met artikelen over 20e-eeuwse geschiedenis, herdrukt in 1993.

Over de oorlog gesproken: Zoetermeer 1940-1945 / R. Grootveld, T. Vermeulen, 1990 fl. 10,-. Boekje met interviewfragmenten, i.s.m. Drukkerij Ribberink.

Het Huis te Palenstein in Zegwaard, 1993 fl. 15,-. Boek over het historisch en archeologisch onderzoek naar dit kasteel.

Samen onder een dak / R. Grootveld, B. Koopmans, 1995 fl. 10,-. Boekje over de geschiedenis van de Adventskerkgemeente en de Remonstrantse kerk in opdracht van de Adventskerkgemeente.

Over de Reguliersdam, 1997 fl. 20,-. Boek over het historisch en archeologisch onderzoek naar de Zoetermeerse oortoom.

Zeventien Zoetermeerse kerken / S. Langeveld, 1998 fl. 7,50. Boekje over kerkgebouwen t.g.v. Monumentendag i.s.m. gemeente Zoetermeer.

Aan de rand van Den Hoorn / P. van Domburg, R. Grootveld, 1999 fl. 7,50. Brochure over het historisch en archeologisch onderzoek naar het perceel Den Hoorn 2.

Een Juweel van een Heilige / M. Mosselman, 1999 fl. 7,50. Brochure over het historisch en archeologisch onderzoek naar het perceel Dorpsstraat 77.

Dorp in Oorlog, Zoetermeer 1940-1945 / T. Vermeulen, 2000 fl. 48,95. Boek over de tweede wereldoorlog i.s.m. het Gemeentearchief Zoetermeer.

Vijf meter onder N.A.P. Water in Zoetermeer. T. Vermeulen, 2000 fl. 7,50

Op woensdagmiddag tussen 14.00 en 17.00 uur zijn de boeken te koop bij het Historisch Genootschap Oud Soetermeer Dorpsstraat 7, 2712 AB Zoetermeer, na 16.00 uur zij-ingang.

Telefonisch bestellen kan ook: tel. (079) 319 06 83.
Bij verzending betaalt u fl. 6,- extra.

De adverteerders en de hierna genoemde bedrijven maken het met hun financiële steun mede mogelijk dit blad uit te geven.

Van As Makelaardij bv

Eerste Stationsstr. 61, tel. (079) 316 44 45

'De Gulle Bottelier' Boonekamp

Dorpsstraat 130, tel. (079) 316 38 02

Bouwmarkt De Bouwhof

Edisonstraat 88, tel. (079) 331 07 00

Cammeraat IJzerwaren

Eerste Stationsstr. 48, tel. (079) 316 37 31

Carrosseriefabriek Joost Lamboo bv

Koperstraat 40, tel. (079) 363 44 44

Het Fluitschip historisch onderzoeksen adviesbureau, tel. (079) 316 78 46

Henneken Radio en TV

Den Hoorn 7, tel. (079) 316 24 90

Linthout Foto Video

Dorpsstraat 68, tel. (079) 316 30 84

Van Oosterom Schoen en Mode

Dorpsstraat 107, tel. (079) 316 30 29

Roos Kantoorboekhandel

Dorpsstraat 155, tel. (079) 316 35 80

Rooskleurig Dorpsstraat 165,

tel. (079) 316 60 09

Rové Licht & Sfeer Eerste Stationsstr. 3

tel. (079) 316 64 88

Schoenen Van Veen

Dorpsstraat 83, tel. (079) 316 31 65

Slagerij Vollebregt

Dorpsstraat 127, tel. (079) 316 35 25

Personenvervoer Van der Slik

Blauwroodlaan 296, tel. (079) 361 61 61

Veenstra Promenade Juwelier

Promenade 254, tel. (079) 341 14 96

Verlaan Verfspecialzaak

Vlamingstraat 5, tel. (079) 316 34 76

Van Waaij Wonen

Coppeliaschouw 30, tel. (079) 343 53 30

van Brero makelaardij



Uw woning verkopen?



Informatie:
Dorpstraat 14
hoek Nicolaasplein
2712 AK Zoetermeer
Tel: 079 - 3160061
Fax 079 - 3160026



• Marsha Jonkhoff • Lex van Brero • Marga v. Veen • Karin van der Wees • Michel Breugem •

Wij zorgen ervoor!

*Gratis waardebeoordeling aan huis
door beëdigd makelaar-taxateur-lid NVM*

079 - 316 00 61

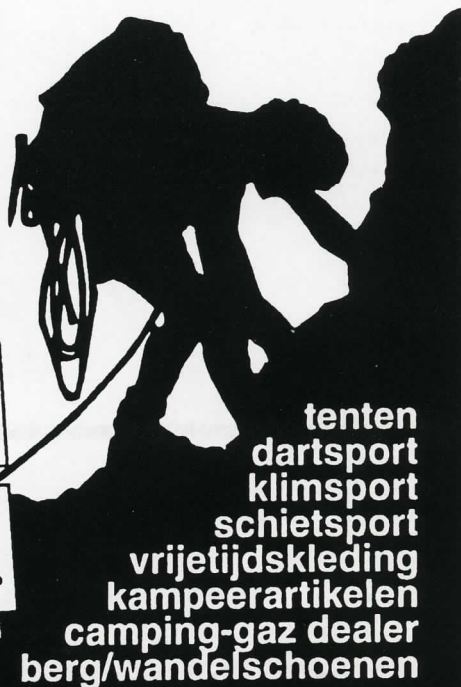
Het avontuur begint bij Dump van Herwijnen

Voor alles wat met avontuur te maken heeft
moet je bij Van Herwijnen zijn.
Dus kom naar de Dorpsstraat 66
voor een complete uitrusting!
Zowel voor jouw actieve hobby
of jouw actieve vakantie!

Een compleet assortiment

Aantrekkelijk geprijsd

**Ook voor campingsport,
messen, overlevingssets...**



tenten
dartsport
klimsport
schietsport
vrijtijdsleding
kampeerartikelen
camping-gaz dealer
berg/wandelschoenen

dump
van Herwijnen
SINDS 1891

Dorpsstraat 66 Zoetermeer Telefoon 079 - 3163551